

haladja meg a cári Oroszország társadalmi valóságának és börtönviszonyainak azt az ábrázolását, amit mindenekelőtt Tolsztoj és Dosztojevskij műveit olvasva mindenképpen közvetlenebb forrásból is megismerhetünk. Mint ahogy, akármilyen megrázóan hasson is ugyanez a valóságdarab a szerző precízen szentvelen, s éppen ezért sokszor döbbenetesen valószerű megjelenítésében, egyebekből is nyilvánvalónak érezzük, hogy Malamud célja voltaképpen nem a külső valóság ábrázolása. Akkor sem, ha a tárgyilagos leírások, a regényalakok és a börtönélet mélyreható megmutatása jelentős részét képezik a könyv anyagának; ezek a részletek ugyanis — s ez kap

súlyt, a látszólagos befejezetlenség mellett, a bírái felé siető Jakov Bok forradalmat idéző, „hallucinációiban” is — mesteri következetességgel alkalmazva, annak a regényhősben végbemenő belső átalakulási folyamatnak a nyomon követése szolgálatában állnak, amelynek végén az egykori, kicsit gyámoltalanul ható zsidó kisiparost az őt körülvevő világ megváltoztatása szükségességét felismerő tudatos forradalmárként látjuk. Egyben pedig a maga igazáért kiszolgáltatottsága és magárahagyottsága ellenére is rendületlenül küzdő ember szimbólumát is láthatjuk benne. Malamud regénye, *A mesterember* végeredményben ezáltal kap általánosan érvényes emberi mondanivalót.

VARGA Zoltán

R Á D I Ó

MIROSLAV KRLEŽA RÉSZEG ÉJSZAKÁJA

A strugai hangjáték-fesztivál három legfontosabb díját Miroslav Krleža *Részeg* novemberi éj 1918-ban című hangjátéka érdemelte ki. Krleža 42-ben írt és 52-ben közreadott, önállósult naplórészletét Dragutin Globučar alkalmazta rádióra — és ez az ötlet valóban minden elismerést megérdemel, annál is inkább, mivel így, e jubileumi évben, egy valóban nagy szöveg aktualizálódott.

„Valószínűleg a dramaturg intim szükségletéről indítatva, érezvén e drámai, történelmi pillanat erős diszharmonióját, s hogy ezt, a dráma szempontjából immár felesleges figurát eltávolítsam a színpadról, hangosan lekiáltottam” — írja Krleža. Tehát, egy nagyon is tudatosan épített drámáról van szó, amelynek dokumentum-dimenziói miatt éppen a hangjáték az igazi formája: Krležának csak a hangját és nem egész figuráját kell megtalálni, helyettesíteni.

Klobučar, aki egyben a rendező is, 31-ben született, Gavella-tanítvány, színész. E 47 perces sztereo-játék főszereplőjét, Krležát: Rade Šerbedžija

alakította. (A Sterija-játékok után, íme, most ismét kiemelt szerepben találkozhattunk vele.)

*

Kissé még kábult vagyok: az új Drim-hotelben 400 hazai és külföldi rádióssal egy hétig hangjátékokat és különböző rádióműsorokat hallgattam, melyek közül a zenei és a gyermekműsorok voltak számomra a legérdekesebbek.

Sosem szerettem a hangjátékírók céhjét, ma is gyenge íróknak, diletánsoknak tartom legtöbbjüket — ezért természetes, hogy az adaptációk és a dokumentumdramák megváltásként hatottak rám.

A hangjáték-specialisták hősei legtöbbször vakok, és hirtelen a város intenzív zajába pottyannak (autófékek, dudák, káromkodás), és mint egyik barátom megjegyezte, műveikben állandóan esik az eső és állandóan léptek zaja visszhangzik...

Nem csoda tehát, ha ilyen helyzetben, már Krleža írása címének említése is fellelkesített.

Különös írás a Részeg éjszaka. Hirtelen nem is tudnék még egy hasonlót említeni.

Egy történelmi pillanat és egy gesztus.

Egy gesztussal átvilágított történelmi csomópont.

Néhány nappal az első világháború befejezése után (a Habsburg halálának, a horvátok és Karadordevicok nászának pillanatában): Miroslav Krleža horvát író felemeli hangját, beavatkozik, egy gesztust csinál.

A szerb tisztak tiszteletére rendezett teaesten történt „botrányt” regisztrálják az újságok (kettőt, mottóként, Krleža is idéz — néhányat pedig a rádiósok kutattak fel) — majd pedig Krleža a történelmi, világtörténelmi pillanat és a gesztus szintjén megírja, megeleveníti az egészet.

„Nem bírtam ki a szobában. Az utcák kihaltak, sehol egy ember, a kólók és szokolok épülete pedig fényárban úszik, négy hosszú háborús év után először. Tudtam, hogy »demokratikus hölgyeink«... ünnepi teaestet rendeztek a szerb tiszteknek, s így a sötétségből magukhoz vonzottak e hazafias női, hogy ne mondjam: úrnői teaest kivilágított ablakai, s egyszerűen ott találtam magamat, bár lélekben még mindig távol és messze révedőn, e részeg forgatag kellős közepében. Felmentem a kartzatra. Nézem onnan föntről, a dobok, dudák, bőgők, cigányok, zongorák és réztrombiták tömkelegében, a terem közepén terpeszkedő, fehér terítés, királyi asztalt...”

Nagy köröket ír le e *bolond bankett, bolond gomolyag, izzadt pokol* felett Krleža monológja. Előbb széles történelmi-földrajzi panorámát fog be, és hideg objektivitással regisztrál, majd hamleti hangulatban. És akkor, amikor Drinković kormánybiztos átadja a szót Kvaternik főparancsnoknak, Krleža, váratlanul, közbeavatkozik:

„Amikor šjor Mate, a miniszter, csillogó pohárral a kezében, befejezte pohárköszöntőjét, s... átadta a szót Kvaternik alezredes úrnak... én, hangosan lekiáltottam a karzatról: *le Kvaternikkal!*”

Ez a két szó őrült hangzavart kevert föl a teremben.”

Igen, ez a két szó, ez a háromszor megismételt két szó a lényege — tengelye, és centruma —, tulajdonképpen problémája az egész hangjátéknak.

Mint mondtuk, egy tökéletes dramaturgia, csak engedni kellett, hogy kibontakozzon. Sajnos, az az érzésem, mintha nem engedték, mintha nem merték volna engedni, hogy ez a pokoli, dramaturgia teljes egészében kibontakozzon. És e két szó sem úgy hangzott el, ahogy kellett volna.

Hogy Krleža e szövegét valóban hangjátékká emeljék, ahhoz tán fel kellett volna robbantani a rádiót, fel valami Orson Wels-i gesztussal, rádió-gesztussal.

Serbedžija, ez a kitűnő színész, gyengének bizonyult a krležai baritonhoz. Csak a szentimentális lírikust, a hamleti figurát tudta igazán meg-eleveníteni, de a nagy krležai gesztus nem hangzott fel — úgy tűnt, egy gyermek kiabál le a horvát pokolba: *le Kvaternikkal...*

Ebben a speciális esetben semmiféleképpen sem lenne szabad megfeledkeznünk arról, amit Marko Ristić mondott egyik interjújában: Krležánál az ember és az író *identifikálódik* és hogy Krleža *úgy beszél, ahogy ír.*

És a hangsíkokkal is baj volt.

A krležai monológok körei nem voltak eléggé elválasztva, és meg-megszakadtak éppen úgy, mint a bolond hang-gomoly. Hiányzott a háttér, az alapsík, amit csakis a történelem — egészen távoli — hangja, ágyú- és kutyaugatása stb. képezhetett volna.

*

Befejezésül, még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy e fenntartások ellenére is, *Krleža nagy szövegének-gesztusának aktualizálása* volt a fesztivál legkiemelkedőbb eseménye...

TOLNAI Ottó